

és a veszteséggel, ahelyett, hogy pragmatikus, tudományos módon magyaráznánk meg a problémát, először is a gyermek szemével és kíváncsiságával kellene rácsodálkoznunk a halálra (és az életre). Elképzelhető, hogy ez a válasz a kérdésre.

(*AEON magazine*)

Zanny Minton Beddoes

Út a sötét erdőn át
Az *Isteni színjáték* reményteljes útmutató
a nehézségek közepette

Dante mesterműve még halála után 700 évvel is visszhangra talál

Firenzében forgalomtól félreeső helyen áll a San Remigio templom. Az oltár bal oldala melletti kápolnának a Gaddi-család a patrónusa, akinek egyik legdicsebb sarja, Niccolò Gaddi adott megbízást a 16. századi oltárkép elkészítésére. Végredeletében kikötötte, hogy Dante Alighieri *Paradicsomából*, – a magyarul *Isteni színjátékként* ismert – monumentális költeményének befejező részéből kell ábrázolnia egy jelenetet.

Gaddi kikötése elismerő gesztus volt a költő családjá, az Alighierik felé, akik előzőleg anyagilag támogatták a kápolnát. Még ha így is történt, rendkívüli választás volt, jegyzi meg David Ekserdjian nemrégiben megjelent *The Italian Renaissance Altarpiece [Az olasz reneszánsz oltárkép]* című tanulmányában. Itt volt egy firenzei mágnás, egy olyan ember, akinek egész élete a katolikus egyházzal fonódott össze, aki úgy kezelt egy – katolikus körökben ráadásul lekicsinylően emlegetett – irodalmi művet, mint „a Bibliával és a szentek életével majdhogynem egy szinten álló vallásos szöveget”.

Jacopo da Empoli festménye a kápolnában Dante kivételes státuszát példázza. Az olaszok számára ő a *sommo poeta*: a legfőbb költő, akit senki nem múlt meg fölül hétszáz év alatt, az 1321-ben bekövetkezett halála óta. Bár Dante

számos más művet írt, köztük politikai és nyelvészeti értekezéseket, az *Isteni színjáték*, a poklon és a tisztítótűzön át a mennyországba tett képzeletbeli utazásáról szóló krónika tekinthető mesterművének. Alig akad olyan olasz, aki ne tudná idézni a mű kezdősorait, az életközépi erdei útkeresésről:

Nel mezzo del cammin di nostra vita mi ritrovaì per una selva oscura, ché la diritta via era smarrita. – Az emberélet útjának felén / egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, / mivel az igaz út nem lelém. (Babits Mihály fordítása)

Dante a nem olasz anyanyelvűek számára is a nyugat elsorangú irodalmi géniuszaik közé tartozik, úgy, mint Homérosz, Cervantes és Shakespeare. Az angolszász világban hatása sok más szerző mellett Chaucer, Milton, Shelley és T. S. Eliot munkáiban is tetten érhető. A tercina összefonódó rímképlete, amelyet Dante használt először, és amely végigviszi az olvasót az Isteni színjátékon, azóta is népszerű versforma.

Ugyanakkor Jacopo da Empoli oltárképe egy olyan városban készült, amely száműzte Dantét, elkobozta vagyonát, és koholt vádak alapján halálra ítélte. Lino Pertile, a Harvard Egyetem romanisztika- és nyelvészprofesszora számára ez egy látszólagos ellentmondásra világít rá: „Ünnepeljük Dantét. Ugyanakkor nem figyelünk rá. Firenze miért nem vonta vissza 1315-ben kiadott halálos ítéletét? Azért, mert amit Dante hirdetett, és amit a firenzeiek műveltek, szöges ellentétben állt egymással.”

Gyakran elhangzik az érv, hogy a *sommo poeta* megelőzte saját korát. Dante vitathatatlanul megteremtette az alapját egy közös olasz nyelvnek, több mint ötszáz évvel azelőtt, hogy Itália politikailag egyesült volna (bár kétséges, hogy ő maga jóváhagyta volna az egyesülést: még a nemzetállamok kora előtt élt, és egy egyetemes monarchia képe lebegett a szeme előtt). Dante a reneszánsz és a reformáció korára jellemző elképzeléseket is előrevetített. Egy pogány szerzőt, Vergiliust hívta segítségül a Pokolban, amelyet a klasszikus mitológiából ismert szörnyekkel népesített be. Majd az alvilágba kerültek „papok, ...; pápák meg kardinálok, no biz a pénzzel ők sokat vesződnek.” (Pokol, 7. ének, Babits Mihály fordítása)

Az 1265 táján született Dante azonban semmilyen értelemben nem volt liberális – még korának mércéje szerint sem. Felháborította az ingatlanpiac fellendülése, amely a 13. században átalakította Firenzét, és a nyomában elszabaduló anyagiasság. A város egyik legnagyobb büszkesége volt, és továbbra is az maradt, hogy saját aranypénzt veretett, a fiorinót (jelentése: virágocská), amelyet Európa hét országában széles körben fogadtak el sok évszázaddal az euró előtt. A pénzt némi szójátékkal Dante *il maladetto fiore*-nak („az átkozott virágnak”) nevezte. Az a kevés, amit személyiségéről tudunk, azt sejteti, hogy Dante, legalábbis amíg Firenzében volt, meglehetősen zsémbes erkölcsösösként viselkedett.

Dante az Isteni színjátékban, egy a napi politikán túlmutató utazást ajánl, „az érzéki élettől a lelki életig”, Pertile kifejezésével élve. Ezáltal napjainkban is rendkívül időszerű, egy sérült világban, amely rövid idő alatt pénzügyi válságot, gazdasági visszaesést és egy világválságot szenvedett el, most pedig a globális felmelegedés kataklizmájával áll szemben.

Joseph Luzzi, a Bard College bölcsészettudományi főiskola oktatója Dantét a „válság költőjének” nevezi, akinek az élete kettétört, amikor Firenzéből száműzték. Luzzit hasonló csapás érte, de még tragikusabb módon. 2007. november 29-én, délelőtt 9 óra 15 perckor Luzzi felesége, Katherine Mester, aki nyolc és fél hónapos terhes volt első gyermekükkel, kihajtott egy New York állam északi részén lévő benzinkúttól, és belerohant egy szembejövő teherautóba. Negyvenöt perccel azután, hogy az orvosok sürgősségi császármetszést hajtottak rajta végre, hogy világra segítsék lányát, Isabelt, Katherine behalt sérüléseibe. Mire dél lett, addigra Luzzi már apa volt – és özvegy.

A halandó testen túl

Egy 2015-ben megjelentetett könyve, az *Egy sötét erdőben* elmeséli, hogy miként kezdte el saját zaklatott gyászának vizsgálatát, hogy látni kedvenc költőjének

írásaiban. „Úgy hallottam Dante hangját, mint soha annak előtte” – mondta. A költő „mindent elvesztett. És az érzés, amelyet egy olyan élet elvesztéséről közvetít, amely valamikor a mienk volt, zsigereimbe hatolt.” Luzzi is úgy érezte, hogy a poklok mélyét járja, és csak évekig tartó kétségbeesettség és zavar után ért el egyfajta tisztítóüzbe. Akkor azonban útja keresztezte a Helena Baillie angol hegedűművésznőt, aki a Bard művész-rezidense volt, és „a sors könyvében meg volt írva találkozásuk”. Összeházasodtak, és ma már négy gyermeket nevelnek, köztük Isabelt.

A legtöbb olvasó soha nem jut tovább Dante *Poklának* hátborzongató izgalmain, annak groteszken találékony kínzásaival. A falánkak viszonylag könnyen megússzák: mindössze annyi a büntetésük, hogy örökké jeges esőben fekszenek, míg Cerberusz, a háromfejű szörnyeteg „karmolja a lelkeket, falja, bontja. / S ebekként őket nyögeti a zápor.” (*Pokol*, 6. ének, Babits Mihály fordítása)

A háborús uszítók forrón bugyogó vérben vergődnek, míg a hízelgők ürülékben fetrenge-
genek. A pisai érsek, Ruggieri degli Ubaldini azzal az ellenséggel van összezárva, akit valamikor halálra éheztetett: Ugolino gróf viszont az ő nyakát rágja egy örökkévalóságon át.

Akik feljebb emelkednek a *Pokolból*, Dante leglíraibb verseit lelik fel *Purgatóriumjában*. Az egyik legtöbbet idézett rész az a köszöntés, amelyet barátjától, Casellától kap a második részben, azaz Énekben: „Mint rég a romló testbe nyugőzöttén ...ma úgy szeretlek oldozottan”.

A három könyv közül a legkevésbé olvasott azonban a *Paradicsom*, amely a másik kettőt értelmezi. Luzzi szerint arra mutat rá, hogy szerzője nemcsak a válság, hanem a remény költője is volt: „Az *Isteni színjáték* igen ritka műfaj, egy epikus költemény, reményteljes befejezéssel. Arról szól, hogy kapunk egy második esélyt – és végül rátalálunk a boldogságra.”

(*The Economist*)